

PROBLEMA ETNOGENEZEI TATARILOR

prof.dr.TAHSIN GEMIL,Univ.'Ovidius'-Constanta

Tatar halkini? gaziz tarihi da talangan ve tarkatılgan halde (Ca si poporul tatar însusi, si istoria sa glorioasa este sfâșiata si risipita)

Vahit Imamov, istoric (Republica Tataristan)

Data fiind influenta, nu de putine ori esentiala, pe care tatarii au avut-o în evolutia istorica a mai multor popoare, trecutul tatarilor, în general, si problema etnogenezei lor, în special, au fost abordate sau studiate în numeroase lucrari, vechi si noi. Dar este de observat faptul ca, spre deosebire de celelalte popoare, obârșia si istoria tatarilor au fost studiate, pâna nu de mult, aproape în exclusivitate de catre straini, adica de catre netatari, ceea ce a dus înca de la început la complicarea chestiunii, caci ea a fost abordata si tratata de pe pozitii subiective si foarte diverse. Astfel, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea si la începutul secolului al XX-lea, carturari tatarii de seama din Kazan, Crimeea si Turcia au scris despre istoria nationala, dar aceste lucrari au avut o circulatie restrânsa si nu au avut ecou în lumea stiintifica internationala.

Acesti autori straini, mai mult sau mai putini învatati, care s-au preocupat de istoria tatarilor, inclusiv de problema etnogenezei acestora, pot fi impartiti în doua categorii. În prima categorie se afla cei care au purces la studiu cu convingeri si concluzii preconceptionale. Pentru acesti autori, între care se afla îndeosebi vechii cronicari apuseni si istoricii rusi, tatarii nu sunt nimic altceva decât un popor barbar, cuceritor si distrugator. Daca cronicarii medievali occidentali au cautat sa-i prezinte pe tatarii ca "pedeapsa divina" pentru abaterea savârșita de la credinta fata de biserica romana, învatatii rusi au fost interesati sa justifice astfel expansiunea tarista, apoi bolșevica, în teritoriile stapânite de tatarii. În a doua categorie, cea a cercetatorilor care se straduiesc sa fie obiectivi, se includ tot mai multi oameni de stiinta interesati de problematica istoriei tatarestii. Din pacate, ciseele cultivate sute de ani de catre autorii din prima categorie se dovedesc înca foarte rezistente. Sunt înca destul de multi autori, inclusiv de origine turco-tatara, care, în ciuda obiectivitatii afisate sau a bunei-credinte, se vadesc în realitate tributari, cel putin partial, ideilor preconceptionale în privinta tatarilor si a trecutului lor.

Tatarii si-au pierdut entitatea statala în pragul istoriei moderne, astfel ca ei nu si-au putut dezvolta propria istografie, în masura sa afirme si sa apere adevarurile fundamentale ale istoriei nationale. Abia în ultimii ani, istorici de origine tatara au început sa abordeze direct problema majora a etnogenezei propriului popor.

*

În prezent, în lume traiesc circa 12 milioane de tatarii, dintre care cei mai multi se afla în Republica Tataristan (5-6 milioane), Turcia (4-5 milioane) si în celelate regiuni exsovietice (1-1,5 milioane). Tatarii din Crimeea, care au fost deportati în totalitate, în 1944, au început sa se reîntoarca în patria strabuna; deja 250.000-260.000 dintre ei locuiesc în Crimeea. De asemenea, aproape în toate tarile din lume exista comunitati tatarestii mai mari sau mai mici. În România traiesc aproximativ 35.000-40.000 de tatarii.

Tatarii au împartasit soarta acelor popoare, putine la numar, carora vecinii prea puternici le-au rapit dreptul de a trai laolalta în tara stramosilor. Acest drept natural tatarii l-au pierdut chiar în momentul în care erau pe punctul de a se închea într-un mare popor între hotarele euro-asiatice ale celui mai mare stat tataresc din istorie: imperiul Hoarda de Aur (1243-1502).

Decaderea si apoi destramarea acestui mare stat a oprit procesul firesc de dezvoltare unitara a poporului tatar. El a fost divizat teritorial, mai întâi în sase state; apoi, dupa disparitia acestora, poporul tatar a fost nevoit sa traiasca segmentat. La ora actuala exista câteva mari grupari si mai multe comunitati tatarestii, separate unele de altele. Desi divizarea îndelungata a imprimat unele trasaturi specifice fiecărei grupari sau comunitati, totusi este de observat faptul ca, în ansamblu, tatarii se raporteaza la aceeasi origine si identitate etnica. Reculul si disparitia acestui deosebit de important factor politic din Europa rasariteana, care a fost hanatul Hoarda de Aur, a înlesnit ascensiunea puterii Rusiei, care avea sa joace un rol atât de nefast pentru numeroase tari si popoare, dar în mod special în destinul istoric al poporului tatar. Rusia datoreaza mult tatarilor în privinta organizarii de stat, a compozitiei etno-sociale si a culturii; dar orgoliul imperial rus nu poate ierta tatarilor faptul ca ei sunt singurii din istorie care au îngenuncheat Rusia timp de câteva secole.

*

În privinta etnogenezei tatarilor de astazi sunt, în principal, doua puncte de vedere: prima opinie, mai veche, datorata îndeosebi autorilor rusi si, prin ei, raspândita si în alte tari, îi considera pe vechii tatarii de origine mongola. Al doilea punct de vedere, care capata o pondere din ce în ce mai mare în istoriografia mondiala de specialitate, îi apreciaza pe tatarii, de la bun început, ca element component de seama al lumii turce. Indiferent însa de pozitia pe care se situeaza, toti cei care au abordat aceasta chestiune sunt nevoiti sa recunoasca faptul ca tatarii de astazi vorbesc o limba (dialect) de origine turca si prin întreaga lor traditie istorica si formatie etno-spirituala apartin lumii turce.

Asadar, problema apartenentei la lumea turca sau mongola se pune doar în privinta vechilor tatarii, pe care din motive de sistematizare a expunerii îi putem numi conventional si *prototatari*.

Cea mai veche atestare documentara, cunoscuta pâna acum, a numelui tatar este din anul 732. În inscriptia de pe piatra tombala ridicata în acel an pentru kaganul Köktürk (Imperiul turcilor celesti) Kultighin sunt mentionati de trei ori "treizeci de tatarii" (Otuz tatar), care pare a fi o confederatie de triburi. Pe piatra de mormânt a lui Bilge Kagan (tot din imperiul Köktürk), ridicata în acelasi loc din nordul Mongoliei de astazi, în anul 735, se pomeneste si de confederatia celor "noua tatarii" (Tokuz tatar). Este de la sine înteles faptul ca tatarii nu au aparut atunci; existenta lor trebuie sa fie mult mai veche. De altminteri, contextul în care ei sunt mentionati evoca perioada domniei kaganului Istemi (552-576), din acelasi stat Köktürk.

Tatarii sunt pomeniti si în însriptiile uigure de la jumătatea secolului al VIII-lea, când sunt relatate luptele purtate de uiguri, în anii 743, 747 si 750, pe malurile râului Selenga, cu colitia formata în confederatiile celor "noua tatarii" si "opt oguzii".

În izvoarele chinezești, tatarii (T`a-t`a sau D`a-d`a) apar începând cu secolul al IX-lea, tot în legătura cu tulburările iscate în lumea turca vecina a Chinei. După cum se știe, în anul 840, incitări de uneltirile chineze, kirgizii (sigur neam turc) au distrus imperiul turc uigur, ce luase, cu un secol înainte, locul imperiului Köktürk. Așa cum rezulta din sursele vremii, între timp tatarii, adică prototatarii, deveniseră apropiații uigurilor. Împreună s-au deplasat către sud-vest, până în regiunea Trufan, unde uigurii au întemeiat un nou stat. Poate și cu ajutorul aliaților lor uiguri, la jumătatea secolului al X-lea au înființat și tatarii un stat propriu, situat probabil în apropierea celui uigur. În orice caz, începând cu anul 965, izvoarele chineze vorbesc destul de des despre un "stat tatar", ai cărui soli veneau în China, de obicei, împreună cu cei ai statului uigur. Solul chinez Wang Yen-t`e mergând, în 981-984, în statul uigur, a trecut și prin formațiunea politică a celor "noua tatarii" (Chiu-tzu Ta-tan). Numele unora din aceste triburi tatara, așa cum sunt transmise ele de către acest sol chinez, sunt cu siguranță de origine turca: Wu-Ti-yin (Tighin, Tekin), I-li Wang-tzu (printul Ta-kan), Yü-yüeh Wang-tzu (printul Tarkan üge), s.a.

Apartenența acestor prototatari la triburile turce este confirmată și de celebra lucrare anonimă persană, din anul 982, intitulată Hudud al-Alam (Hotarele lumii), în care tatarii sunt desemnați drept un neam al celor "noua oguzi" (uiguri). În renumitul monument al limbii turce *Divânü l'îgat-it-Türk* (Lexiconul turc), elaborat de Mahmud Kasgari, între anii 1072-1074, tatarii sunt enumerați printre cele douăzeci de triburi turce cunoscute autorului. La rândul său, geograful persan al-Gardizi (m. 1053) arată că neamul Kimak, despre care se știe sigur că era de origine turca, s-ar fi desprins din cel tatar mai mult, al-Gardizi explică printr-o legendă denumirea tataro-kimaka a fluviului Irтіs. Dacă adăugăm la aceste știri și relatarile izvoarelor chineze, din anii 924-1119, care pomenesc de "tatarii de la Orhon", se poate observa faptul că, la începutul secolului al XI-lea, vechii tatarii se răspândiseră deja pe o arie întinsă din Asia Centrală. În urma cu o mie de ani, teritoriul de habitare al tatarilor (prototatarilor) cuprindea zona lor de obârșie, aflată în regiunea fluviilor Orhon, Selenga, Kerulen (nordul Mongoliei actuale), regiune ce constituie și zona de referință a întregului neam turc. De aici, cum am văzut, prototatarii s-au întins către sud-vest, în Turfan (nord-vestul Chinei), unde sunt semnalati alături de uiguri, iar apoi, la începutul mileniului nostru, îi găsim și pe malurile fluviului Irтіs, în apus.

Începând cu această vreme, în izvoarele chinezești, mai întâi, și apoi în cele musulmane și creștine, apar însă confuzii între tatarii și mongolii. Cauza o găsim în faptul că, în acea perioadă, triburile mongole se deplasează către sud-vest, în teritoriul actual al Mongoliei, unde, atunci, locuiau prototatarii și alte triburi turce.

Iată cum explică situația unul dintre cei mai avizați specialiști în materie, profesorul Louis Hambis: "Le nom de Mongol désignait ? l`époque des T`ang (VII-IX siècles) une tribu qui vivait sur le cours supérieur de l`Amour, et était connue pour sa sauvagerie; au cours de X et XI siècles, cette tribu se déplaça vers le Sud-Ouest et gagna la région arrosée par les fleuves Onon et K?rulen; elle finit par occuper la Mongolie orientale et se heurta aux Tatar, tribu turque vivant sur le cours inférieur de la K?rulen, avec laquelle elle fut constamment en lutte, et subit alors de graves revers...Par un hasard curieux, le nom des Tatar que les Mongols avaient vaincus, finit par leur ?tre donné tant par les Chinois, que par les population occidentales, car le nom des Tatar avait acquis une grande renommée ? travers l`Asie, ? cause du rôle important que ceux-ci avaient joué pendant plusieurs siècles". ("Numele de Mongol desemna în epoca dinastiei Tang (sec. VII-IX) un trib care trăia pe cursul superior al Amurului, și care era cunoscut prin salbaticia sa; în cursul sec. X și XI, acest trib s-a deplasat către sud-vest și a ajuns în regiunea udată de fluviile Onon și Kerulen; el ocupa, în cele din urmă, Mongolia orientala (de astăzi) și s-a izbit de tatarii, trib turc care trăia pe cursul inferior al Kerulenului, și cu care s-a luptat permanent suferind atunci înfrângeri grave...Dintr-o întâmplare ciudată, numele tatarilor, pe care mongolii îi birușera, a ajuns să le fie dat lor, atât de către chinezi, cât și de către populațiile occidentale, deoarece numele tatarilor dobândise un mare renume în toată Asia, datorită rolului important pe care aceștia l-au jucat timp de mai multe veacuri").

La rândul său, un alt savant francez, cunoscut pentru studiile sale pertinente privind istoria vechilor turci, Jean-Paul Roux, apreciază și el că "fenomenul unic prin care numele tatarilor a fost folosit rapid pentru a desemna, spre marea furie a mongolilor însisi, toate hoardele unificate și, mai târziu, pe toți indigenii din stepele Europei răsăritene, din Asia Centrală și din Siberia nu se explică numai prin întâmplare, ci lăsa să se întrevadă importanța rolului lor".

Așa cum atestă izvoarele, încă din prima jumătate a secolului al XII-lea, deci la puțină vreme după venirea mongolilor în zona locuită de tatarii, numele de "mongol" aproape că dispăruse, fiind înlocuit cu cel de "tatar". Faptul se explică atât prin superioritatea culturală a tatarilor, cât și prin însemnatatea lor politico-militară în regiune. În celebra "*Istoria secretă a mongolilor*" (*Manghol-un Niuca Tobca`an*), elaborată în limba mongolă, în anul 1240, pe insula Kōde din mijlocul Kerulenului, se arată că mongolii nou veniți au fost permanent loviți de către tatarii localnici. Aceștia au împiedicat toate încercările predecesorilor lui Genghiz han de a uni triburile mongole într-o formațiune politică. Conflictul mongolo-tatar a fost îndelungat și extrem de dur, implicând într-o parte și alți mulți alți factori politici, îndeosebi China, care a cautat să devină arbitru situației. În cele din urmă, tatarii au fost nimiciți de către Temüçin (viitorul Genghiz han), în batalia sângeroasă de la Dalan-Nemürghes, din 1202. Ascensiunea rapidă a lui Genghiz han se explică și prin programul său restaurator antitatar. El a acordat mongolilor săi titlul de *Kökü Manghol* (Mongolii albaștri sau celești), ceea ce însemna că aceștia trebuiau să-i domine pe toți ceilalți, potrivit voinței zeului suprem al cerului (*Kök Tängri*). Desi, în 1202, tatarii din zona Selenga-Kerulen au fost masacrați și împrăștiați în triburile mongole, numele lor a continuat să existe, fiind pastrat de tatarii care paraseră mai înainte tinutul de origine și, mai ales, fiind adoptat de o parte a mongolilor și de toate populațiile și popoarele intrate în supunerea genghishanida. Altfel spus, odată cu începerea cuceririlor lui Genghiz han, etnonimul tatar a început să capete un alt continut; în el au fost cuprinși acum o multime de etnii, între care turcii detineau majoritatea, data fiind ponderea lor în toată Asia Centrală.

Curând, prin straduințe oficiale și, mai cu seamă, datorită marilor victorii obținute atât de repede, sentimentul mândriei etnice a făcut ca mongolii să-și redescopere numele și limba, refuzând, cel puțin în paturile dominante, numele de "tatar". Totuși, numele de "tatar" a continuat să se răspândească în mod vertiginos, premergând chiar armatelor cuceritoare care veneau cu acest nume. Denumirea de "mongol" a ieșit învingătoare după moartea lui Genghiz han (1227), dar numai în zona de nucleu a puterii, adică în Mongolia de astăzi. În schimb, în restul imensului teritoriu al imperiului genghishanid, mai cu seamă în partile lui occidentale s-a impus denumirea de "tatar".

Fazlollah Rasidoddin care, în 1310, a terminat marea sa operă *Djami`ot-Tevarih* (Suma istoriilor), bazată și pe sursele secrete și oficiale ale imperiului genghishanid, consemnează faptul că numele de "tatar" a desemnat mai întâi un popor diferit de cel mongol, iar apoi, după constituirea imperiului, pe tot parcursul lui au fost "denumite tatar toate popoarele turce".

Aserțiunea istoricului persan este susținută și de relatarea misionarului dominican, de origine maghiară, Julian, care, în 1237-1238, se afla în zona Volgai, atacată atunci de forțele genghishanide. După ce cucereau un loc, comandantii mongolii, scria misionarul maghiar, îi ucideau pe conducătorii locali; în schimb, "îi înarmau pe toți cei care erau în stare să lupte și, numindu-i "tatarii", îi mânau înaintea lor la război". De altminteri, se știe că, încă din 1221, când Genghiz han a atacat Horasanul, majoritatea armatei sale era formată din neamuri turce. Mai mult, cercetătorii au calculat chiar și raportul etnic dintre mongolii și turcii în cadrul imperiului genghishanid, ajungând la constatarea că la șapte turci abia revenea un mongol.

Având în vedere aceste realități etnice, dar și pe cele de ordin conceptual, considerăm potrivită folosirea denumirii de "mongolo-tatar" pentru imperiul genghishanid; primul element al denumirii, "mongol", se referă la conducerea imperiului, unde mongolii au tinut să aibă în mână și părțile puterii (dinastia, posta, finanțele, etc.), pe când cel de al doilea, "tatar", cuprinde masa supusilor și armata, formate în cea mai mare parte din elemente de origine turca. Dar la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea, situația

din partea occidentala a acestui urias imperiu (parte individualizata sub forma statului Hoarda de Aur), se va schimba radical în favoarea celui de al doilea element al dihotomiei.

Lumea crestina apuseana a aflat despre " mongolo-tatari" mai întâi cu satisfactie, apoi cu spaima. Prima stare parvenita în Occident despre Genghiz han era legata de caderea puternicului stat al Horezmului, fapt întâmplat exact în timpul desfasurarii Cruciadei a V-a (1217-1221). Cruciati au vazut în Genghiz han si victoriile sale împotriva statelor islamice semnul sigur al ajutorului calauzit de Dumnezeu. Stirea s-a contaminat rapid cu vechiul mit medieval despre existenta unui mare suveran crestin în răsarit: " preotul Ioan" sau " regele David" . Dar Genghiz han si urmasii sai s-au dovedit curând a fi foarte departe de asteptarile occidentalilor. Dimpotriva, armatele mongolo-tatare nu s-au multumit numai cu devastarea lumii musulmane si a celei chineze, ci s-au îndreptat si împotriva lumii crestine, ajungând pâna la portile Vienei si pe coasta dalmatiana. Se pare ca mai sus pomenitul misionar maghiar, Julian, a fost primul care a vehiculat în Europa occidentala numele de *tatar*. De acum înainte, lumea crestina apuseana avea sa fie preocupata multa vreme de " problema tatarata" . A fost convocat chiar si un Conciliu, cel de la Lyon (1245), care a dezbatut Canonul XVI, intitulat *De Tartaris (Despre tatarii)*. Pe lângă masurile politico-militare concrete recomandate tuturor statelor crestine, papalitatea a deklasat, în acelasi timp, si un adevarat razboi psihologic asupra tatarilor. Amvoanele tuturor bisericilor au devenit veritabile nuclee de propaganda antitatară, iar efectele acestei actiuni sistematice de publicitate negativa sunt si astazi resimtite de catre tatarii.

*

Odata cu formarea statului Hoarda de Aur, în anul 1243, prin desprinderea partii nord-vestice a imensului imperiu genghishanid, începe etapa decisiva a procesului de etnogeneza a tatarilor actuali. Între hotarele euro-asiatice, mai bine zis în partiile europene ale acestui mare stat, care a fost imperiul Hoarda de Aur, a avut loc nasterea poporului tatar de astazi. Vechii tatarii (prototatarii), atestati documentar din secolul al VII-lea, au contribuit la ivirea acelora noi în lume prin forta de atractie pe care au imprimat-o numelui de *tatar*.

Având în vedere limba si traditia spirituala a tatarilor moderni este cert faptul ca la formarea lor ca un nou popor a contribuit, în mod hotărâtor, elementul etnic turc. Nu este greu sa si identificam acest element de baza din etnogeneza tatarilor, ca fiind cel *kâpceak*, asa cum recunoaste, de altminteri, majoritatea cercetatorilor, inclusiv cei sovietici. Ca si în cazul altor popoare, si în procesul de formare a poporului tatar au intervenit multe alte elemente etnice, atât de aceeasi origine turca, cât si de sorginte neturca. Amalgamul etnic a fost cu atât mai mare în acest caz, cu cât marea invazie mongolo-tatară a ravasit si a deplasat, pe mari distante, enorm de multe popoare si populatii.

Kâpceacii, cunoscuti în Occident sub numele de *cumani*, iar de catre rusi sub cel de *polovti*, erau un neam turc asiatic, separat înca din secolele IX-X din marea ramura a " kimaciilor" , care-dupa cum am mai aratat-se desprinsesera, la rândul lor, de tatarii. În anii 1236-1238, când armatele mongolo-tatare au desavârsit cucerirea regiunilor nord-pontice si a bazinului Volgai, pâna dincolo de varsarea Kamei, în aceste tinuturi, ca si în cele situate mai la vest, catre Carpati si Dunarea mijlocie, se instalase, înca din secolul al XI-lea, stapânirea kâpceaca sau cumana. La jumătatea secolului al XIII-lea, când în acest întins teritoriu-denumit în sursele musulmane *Dest-i Kâpceak* (Stepele kâpceace)- s-a statornicit stapânirea Hoardei de Aur, de mai multa vreme, în zonele nord-pontice, inclusiv Crimeea, si în regiunea Volga-Ural (Jayik) procesul de asimilare de catre kâpceaci a populatiilor locale mai vechi (slavi, finici), ca si a celor de origine turca venite aici mai devreme (protobulgari, îndeosebi) era în plina desfasurare. Cucerirea mongolo-tatară a adus în acele regiuni noi valuri de populatii turce si triburi mongole, dar si elemente de alte origini etnice (caucazieni, iranieni).

Am precizat mai înainte faptul ca proportia elementului mongol în cadrul imperiului genghishanid si, desigur, în cel al armatei sale era mult mai mica decât cea detinuta de elementul etnic turc. Rasidoddin precizeaza faptul ca, la moartea lui Genghiz han (1227), când s-a facut împartirea ostilor si triburilor mongole între urmasii sai, Batu han, mostenitorul *ulusului* (tara) Djuci din apus, ar fi primit doar 4.000 osteni si 9.000 membri de trib de origine mongola. " Restul armatelor era compus din turci raliati-kâpceaci, bulgari, oguzi, etc.-ceea ce explica de ce hanatul djucid (Hoarda de Aur-T.G.) s-a turcizat atât de repede" . Al-Umari, din secolul al XIV-lea, apreciaza si el ca era foarte redus numarul mongolilor stabiliti în Desst-i Kâpceak, fapt ce facut ca ei sa fie rapid asimilati de catre kâpceaci (cumani). Procesul de turcizare a întregului hanat al Hoardei de Aur, mai bine spus, *procesul de turcizare a elementului etnic mongol minoritar din acest stat* a fost grabit si desavârsit odata cu recunoasterea credintei islamice ca religie oficiala a statului. Adoptat oficial de catre hanul Berke (1257-1266), acest act al islamizarii constituie, fara îndoiala, un punct de cotitura în devenirea istorica a poporului tatar. Gratie Islamului, tatarii au putut evita pericolul slavizarii. Orientarea Hoardei de Aur catre lumea islamica a precipitat ruperea legaturilor sale cu uniunea si traditia mongola. Prin haniul Berke (alias Djemaleddin Ibrahim) si Özbek, Hoarda de Aur si poporul tatar nascut între hotarele sale s-au înscris definitiv în lumea turco-islamica. " Odata cu turcizarea mongolilor si convertirea Hoardei de Aur la Islam, la sfârșitul secolului al XIII-lea si începutul secolului al XIV-lea, un stat turco-musulman a dominat întreaga Europa răsariteana, de la Baltica la Marea Neagra" .

Asadar, începând cu secolul al XIV-lea, a aparut în lume un nou popor-cel tatar-format din simbioza diverselor elemente de origine turca într-un singur corp, având cauza elementul kâpceak (cuman), la care s-au adaugat elementul mongol si elemente de alte origini etnice (finici, slavi, caucazieni, germanici).

Unul din cei mai buni cunoscatori ai istoriei turce si mongole-Bertold Spuler-a sintetizat aceasta problema a formarii tatarilor de astazi, problema care pentru unii pare înca atât de complicata: " Dupa informatiile pe care le avem-si, în egala masura, dupa indicatiile fizice ale tatarilor de la Volga care traiesc acum-elementul mongol a fost mai slab aici, chiar de la începutul stabilirii, decât în Persia si, mai cu seama, în Asia Centrala. Limba mongola a disparut din documente si de pe monede mai repede aici decât în alte parti; ea a fost înlocuita, înainte de toate, de limba turca răsariteana (numita multa vreme " djagatay") si, pe lângă aceasta, de persana. Acest proces de transformare a avut ca rezultat un amestec al rasei dominante a cuceritorilor mongoli, pe de o parte, si turcii autohtoni sau imigrati de curând în bazinul Volgai, pe de alta parte; aceasta este originea poporului modern al tatarilor. La aceasta au fost incluse si elemente eterogene, ca bulgarii de la Volga (a caror limba era mai îndepartata decât a celorlalti turci) si numerosi finici de la Volga. De asemenea, ei nu întârziara sa exercite o influenta somatica pronuntata asupra natii tatară care se nastea" .

Aparitia tatarilor ca parte integranta a lumii turco-musulmane a imprimat evolutiei lor caracteristicile spirituale ale acestei lumi. Civilizatia tatară din Hoarda de Aur-atestata de marturiile cronicarilor si calatorilor vremii, cât si de sapaturile arheologice efectuate, din pacate înca atât de putin, în unele din centrele ei urbane-a fost racordata la valorile rafinatei civilizatii islamice din acel timp. Mai cu seama Egiptul mameluc-cu care tatarii s-au aflat nu numai în alianta politica si militara, ci si în legaturi de sânge-a jucat un rol foarte important în dezvoltarea civilizatiei urbane a Hoardei de Aur.

Dar, înainte de a se fi putut omogeniza într-un singur popor pe întregul cuprins euro-asiatic al Hoardei de Aur, statul care adăpostise si hranise procesul de formare a tatarilor a început sa decada; iar începând cu secolul al XV-lea, din Hoarda de Aur s-au desprins mai multe state tatarestre sine statatoare: hanatele de Kazan, Crimeea, Astrahan, Kasim, Nogay si Siberia. Dupa disparitia Hoardei de Aur, în 1502, aceste state au constituit cadrul politic în care a continuat evolutia poporului tatar. Dar nu a trecut mult timp si, începând cu jumătatea secolului al XVI-lea, aceste state tatarestre au fost cotoprite si lichidate de puterea ruseasca aflata în ascensiune. Singurul stat tataresc care s-a pastrat pâna la sfârșitul secolului al XVIII-lea, mai precis pâna la 1783, a fost Hanatul Crimeei.

Tatarii din fostele hanate tataresti anexate de Rusia au fost siliti sa-si paraseasca locurile de bastina, iar cei ramasi au devenit curând populatii izolate si chiar minoritare în masa colonistilor slavi asezati sistematic de autoritatile rusesti pe teritoriile lor. Desi separati unii de altii si supusi actiunilor brutale de dezradacinare, deznationalizare si chiar de convertire la crestianism (kresinii), tatarii au continuat sa-si pastreze identitatea etnica, iar atunci când conditiile au fost permissive-cum a fost cazul cu tatarii din Kazan si Crimeea, în secolul al XIX-lea -ei si-au dezvoltat cultura si limba nationala.

Tatarii din Crimeea, organizati în cadrul unui stat propriu si protejati de o mare putere, cum a fost Imperiul Otoman, au mentinut legatura strânsa cu lumea turco-musulmana, reprezentata de fapt de Turcia, pe când celelate segmente ale poporului tatar au ramas multa vreme rupte între ele, cât si cu lumea turco-islamica din afara Imperiului rusesc. Elementul turco-musulman care a constituit baza si factorul coagulant în procesul de formare a poporului tatar s-a dovedit atât de puternic încât, si acum, după mai bine de patru secole de evolutie separata, tatarii din Crimeea si cei din Kazan, ca si comunitatile tataresti aflate în alte regiuni sau tari, cum ar fi bunaoara tatarii din România, se pot înțelege lesne cu toti cei care poarta acest nume. De asemenea, ei pot comunica destul de usor si cu rudele lor apropiate ramase în Asia Centrala (uzbeci, kazahi, kirgizi), ca si cu toti cei care se raporteaza la originea comuna turca.

THE ISSUE OF THE TATARS' ETHNOGENESIS

Approaches to the history of tatars-and especially to the issue of their ethnogenesis-have been made so far from a subjective point of view serving political purposes rather than objective one aiming to highlight scientific truth. Tatars were seen by early Christian chroniclers as well as by several western historians as " God's punishment" for deviations from the teaching of Rome, while Russian historians employed their skills at justifying thus the Tsarist expansion over Tatar territories.

Over the last decades, an ever greater number of historians have applied themselves to the task of shedding a light on the true history of Tatars. Unfortunately, part of their approaches have continued to be tributary to the same old clichés cultivated with great care by the Roman Church and by Russian historiography. We should nevertheless mention a series of pertinent studies by some of the most prominent specialists in Central Asian issues, as well as the free access granted to Tatar historians by the liberalization of régimes in Eastern Europe and, most of all, in the ex-USSR.

Based on the first document assessing the presence of the Tatars which dates back to 732 and also employing other sources of the time, the conclusion is reached that the ancient Tatars-whom the author conventionally designates as *proto-Tatars*-belongs to the Turkish tribes. The force of attraction given to the appellation Tatar is considered to be the most prominent contribution of the proto-Tatars to the ethnogenesis of the nowadays Tatar people. Researches having focused on the history of Genghis Khan's Empire are of the same mind when ascertaining that both the population and the army of this huge state counted a non-Mongolian majority with a predominant Turkish element. This enormous mass of people within which Mongols themselves were a minority, bore the generic name of *Tatars*.

The coming into being of the khanate of the Golden Horde as a political entity would mark the embarking upon a decisive stage of ethnogenesis. The Tatar people was born within Euro-Asiatic boundaries, to be more precise in the European parts of the great Khanate of the Golden Horde (1243-1502). The Islamization of the Golden Horde impelled by Khan Berke (1257-1266) and completed by Khan Özbek (1312-1340) would coincide with the final stage of ethnogenesis of the modern Tatars.

Also based on conclusions reached by prominent specialists such as Louis Hambis, Bernard Lewis, Gotthard Jäschke, Behaeddin Ögel, Jean-Paul Roux, Bertold Spuler, Mustafa Kafai a.s.o., it is being highlighted that in the process of ethnogenesis of the Tatar people the Kiptchak (Cuman) element was the bottom layer on which an osmose would take place between pre-existing elements of Turkish origin and elements newly arrived in the western part of the Golden Horde. To this main body of Turkish origin a contribution derived from the Turkification of the minoritarian but politically dominant Mongolian element would add up. As in the case of other peoples, during the process of ethnogenesis as well as in the subsequent evolution of the Tatars several other ethnical influences would be at work, exerted, among which we may cite as most prominent the Finnish, the Slav, the Caucasian, the German, the Persian ones.

But before the Tatar people could reach unitary development, the state which had harboured and nurtured its process of formation would witness a decline followed by disintegration. The Tatar people underwent thus a fragmentation among the Tatar khanates being set upon the ruins of the Golden Horde, in the 15th-16th centuries. Beginning with the middle of the 16th century, this fragmentation would be aggravated by the liquidation of these Tatar states as a result of Russian expansion. Throughout the centuries, all these segments of the Tatar people-apart from the Crimean Tatars, whose close links to Turkey were preserved until the destruction of their state in 1783-would live in isolation from the Turkish-Islamic world outside the Russian (Soviet) Empire, as well as from one another.

Even if the separate historical evolution allowed for the development of different traits characteristic of the various Tatar groups and communities, it is irrefutable that most of the nowadays 12-14 million tatars have the same ethnical identity and speak dialects of the same Turkish language. As a result, the Tatars can communicate rather freely with all the peoples and populations having the same Turkish origin as theirs.

Therefore, the Tatar people of nowadays was born in the European parts of the great state of the Golden Horde, as a people of Turkish origin and of Islamic faith.